

ЗМІСТ І СКЛАДОВІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ У ІНШОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ПИСЕМНОМУ СПІЛКУВАННІ

Н. В. МАЙЄР

Опанування іноземною мовою – це особистісна потреба, яка реалізується в соціальній взаємодії суб'єктів у процесі усного чи писемного спілкування. Успішність спілкування залежить від уміння реалізувати комунікативні наміри, яке, у свою чергу, є результатом володіння мовним матеріалом та вміннями вживати його в конкретних ситуаціях спілкування. Ці умови складають зміст іноземної комунікативної компетенції. Саме розвиток у тих, хто навчається, іноземної комунікативної компетенції є метою навчання іноземних мов [6, 4, 7].

У науковій літературі зустрічаються різні дефініції поняття «комунікативна компетенція». Наведемо деякі з них.

Комунікативна компетенція – це здатність вирішувати засобами іноземної мови актуальні для того, хто навчається, задачі спілкування в побутовій, навчальній, виробничій та культурній сфері; уміння того, хто навчається, користуватися фактами мови для реалізації мети навчання [9, с. 109].

А. А. Зернецька пропонує таке визначення цього поняття: сукупність доведених чи не доведених до автоматизму усвідомлених чи неусвідомлених лінгвістичних та екстралінгвістичних знань і вмінь здійснювати з цими знаннями дії та операції з метою розуміння тексту, що сприймається, чи породження зрозумілого тексту в усній чи письмовій формі [4, с. 48].

М. М. Вятютнев пропонує розуміти комунікативну компетенцію як вибір та реалізацію програм мовленнєвої поведінки залежно від здібностей людини орієнтуватися в тій чи іншій ситуації спілкування; вміння класифікувати ситуації залежно від теми, задач, комунікативних установок [1, с. 38].

Нам імпонує визначення, яке запропонувала Н. І. Гез. Дослідниця вважає, що комунікативна компетенція – це володіння лінгвістичною компетенцією, знання відомостей про мову, уміння співвідносити мовні засоби із задачами та умовами спілкування, розуміння стосунків між комунікантами, вміння організувати мовленнєве спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки та комунікативної доцільності висловлювання [2, с. 19].

Здійснений аналіз наукової літератури з методики викладання іноземних мов показав, що вчені виокремлюють комунікативну компетенцію в різних видах мовленнєвої діяльності, визначають за мету навчання формування комунікативної компетенції в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі та мають різні погляди щодо складових комунікативної компетенції [5, 9].

Мета статті – визначити зміст і складові комунікативної компетенції майбутніх документознавців в іноземному діловому писемному спілкуванні.

З огляду на проблему дослідження, цікавим є розуміння вченими поняття комунікативної компетенції письма, її компонентів та мети навчання письма. Зокрема, А. А. Зернецька пропонує таке визначення комунікативної компетенції письма: сукупність доведених чи не доведених до автоматизму лінгвістичних та екстралінгвістичних усвідомлених чи неусвідомлених знань та вмінь виконувати з цими знаннями дії та операції з метою створення зрозумілого писемного тексту, або вилучення інформації [5, с. 49]. Вважаємо за необхідне наголосити саме на «створенні писемного тексту» та «вилученні інформації», адже спілкування за своєю природою є діалогічним, коли одна людина створює писемний текст для того, щоб інша його прочитала. З цього приводу М. І. Жинкін зазначає, що відповідно самій сутності мови як засобу спілкування будь-який текст призначений не для того, хто пише, а для того, хто читає. На думку автора, той, хто пише, повинен не записувати текст для себе, а розмірковувати над тим, як цей текст буде сприйматися читачем [3, с. 366].

О. Б. Тарнопольський вважає, що мета навчання письма в немовних вищих навчальних закладах полягає у розвитку в тих, хто навчається, іноземної комунікативної компетенції в письмі (рівень не нижче B2 за Загальноєвропейськими вимогами з мовної освіти) [9, с. 65].

Формування комунікативної компетенції майбутніх документознавців у іноземному діловому писемному спілкуванні на рівні не нижче B2 відбувається в межах навчання читання та написання

таких типів ділових листів: лист-запит, відповідь на лист-запит, лист-запрошення, відповідь на лист-запрошення, інформаційний лист, рекомендаційний лист.

Аналіз наукових джерел з методики навчання іноземних мов показує, що вчені мають різні точки зору щодо компонентів комунікативної компетенції, визначення яких «дає значно чіткіші орієнтири — чого саме навчати (зміст) та як (метод) [9, с. 57]». Це стосується, зокрема, і комунікативної компетенції в письмі. Так, А. А. Зернецька вважає, що складовими комунікативної компетенції в будь-якому виді мовленнєвої діяльності, зокрема й письмі, є такі: лінгвістична компетенція; діяльнісна компетенція; пресупозиційна компетенція [5, с. 50].

До складу іншомовної комунікативної компетенції в письмі О. Б. Тарнопольський відносить лінгвістичну, соціолінгвістичну, прагматичну, предметну, формально-логічну та підпорядковану паралінгвістичну компетенції [9, с. 67].

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти виокремлені такі компоненти комунікативної компетенції [4, с. 109–123]:

лінгвістична компетенція (лексична, граматична, семантична, фонологічна, орфографічна, орфоепічна компетенції);

соціолінгвістична компетенція (лінгвістичні маркери соціальних стосунків, правила ввічливості, вирази народної мудрості тощо);

прагматична компетенція (дискурсивна компетенція, функціональна компетенція, та компетенція програмування мовлення), які є основними та, на нашу думку, значущими для всіх видів мовленнєвої діяльності.

Зважаючи на викладене вище, *складовими комунікативної компетенції майбутніх документознавців у іншомовному діловому писемному спілкуванні* ми визначаємо: лінгвістичну компетенцію, яка містить у собі орфографічну, лексичну, граматичну компетенції; прагматичну компетенцію; соціолінгвістичну компетенцію.

Ефективне здійснення іншомовного ділового писемного спілкування забезпечується сформованими у студентів навичками та вміннями, які складають комунікативну компетенцію в іншомовному діловому писемному спілкуванні.

Розглянемо навички та вміння, що забезпечують формування комунікативної компетенції в іншомовному діловому писемному спілкуванні в єдності її складових.

Лінгвістична компетенція містить у собі орфографічну, лексичну та граматичну компетенцію.

Орфографічна компетенція передбачає удосконалення орфографічних, графічних (уживання діакритичних знаків) та пунктуаційних навичок; умінь продукції та перцепції символів, з яких складається письмовий текст, зокрема логографічних знаків загального вжитку (наприклад, @, &, \$, €), аббревіатури; орфографічні вміння, тобто вміння розпізнавати прочитане.

Щодо лексичної та граматичної компетенції, то ми виокремлюємо лексичну та граматичну компетенції в читанні та письмі.

Лексична компетенція в читанні передбачає вдосконалення рецептивних навичок, а саме: сприймання графічних знаків та співвіднесення їх із відповідним значенням, розпізнавання, семантизація лексичних одиниць; вміння встановлювати смислові зв'язки між мовними одиницями тексту, розуміння змісту тексту.

Лексична компетенція в письмі передбачає вдосконалення репродуктивних навичок, а саме: виклик із довготривалої пам'яті, сполучення з іншими лексичними одиницями; вміння використовувати лексичні одиниці відповідно до комунікативної мети та норм офіційно-ділового стилю у жанрі ділових листів (наприклад, сталі вирази та словосполучення).

Граматична компетенція у читанні передбачає вдосконалення рецептивних навичок, тобто сприйняття, розпізнавання і розуміння граматичних структур; значення, вживання та їх мовленнєві функції у відповідному службовому листі.

Граматична компетенція в письмі передбачає вдосконалення репродуктивних і продуктивних навичок, а саме: вибір граматичної форми та оформлення її за нормами французької мови; вміння граматично правильного оформлення письмового висловлювання під час його продукування.

Сформованість прагматичної компетенції виявляється у вмінні продукувати цілісний письмовий текст у жанрі ділового листа. Відомо, що логічна зв'язність мовлення необхідна як для продукування, так і для розуміння писемного висловлювання. Для цього майбутні документознавці мають володіти вміннями логічного поєднання окремих слів у речення, вміннями використовувати

засоби міжфразового зв'язку як для викладення думок у письмовій формі, залежно від комунікативних потреб, так і для їх розуміння у процесі читання.

Важливою складовою прагматичної компетенції, на нашу думку, є композиційно-стилістичні вміння. Сформованість цих умінь забезпечує композиційно правильне укладання ділового листа. З огляду на композиційність, це – розміщення на сторінці дати, реквізитів компанії, звернення до адресату, підпис та інші особливості оформлення. Щодо стилістичних умінь, це – дотримання вимог офіційно-ділового стилю під час продукування ділового листа.

На особливу увагу заслуговує, як ми вважаємо, вміння укладати діловий лист із різними комунікативними намірами, що передбачає створення логіко-композиційної моделі ділового листа та відповідних граматичних та стилістичних засобів.

Наприклад, логіко-композиційна модель листа-прохання може бути представлена так:
викладення причини, що спонукала адресанта звернутися з проханням до адресата;
розкриття суті прохання;
формулювання очікуваного результату;
запевнення в готовності до подальшої співпраці.

Разом із лінгвістичною та прагматичною компетенцією одночасно відбувається формування соціолінгвістичної компетенції.

У нашому розумінні соціолінгвістична компетенція забезпечує здатність обирати та використовувати мовні форми і засоби, які відповідають комунікативній ситуації, меті спілкування та соціальним ролям комунікантів. Соціолінгвістична компетенція у структурі комунікативної компетенції майбутніх документознавців в іншомовному діловому писемному спілкуванні передбачає знання вимог до формату ділових листів.

Соціолінгвістична компетенція передбачає вдосконалення навичок і розвиток умінь, необхідних для реалізації соціального аспекту іншомовного ділового писемного спілкування майбутніх документознавців, а саме: вживання та вибір форм звертання, вибір ініціальних та фінальних форм залежно від статусу комунікантів та комунікативної мети.

Відповідно до сучасних підходів у навчанні іноземних мов разом із формуванням комунікативної компетенції пріоритетним завданням є формування навчальної компетенції студентів. За визначенням Н. Ф. Коряковцевої, навчальна компетенція означає здатність і готовність до усвідомленого та ефективного керування навчальною діяльністю [6, с. 12]. Науковець вважає, що навчальна компетенція є ключовим компонентом продуктивної навчальної діяльності [6, с. 42].

Вважаємо, що формування комунікативної компетенції майбутніх документознавців у іншомовному діловому писемному спілкуванні доцільніше здійснювати під час самостійної позааудиторної роботи студентів з електронними навчально-методичними матеріалами, створеними на основі дистанційних технологій.

Виходячи з цього, до описаних вище складових комунікативної компетенції майбутніх документознавців у іншомовному діловому писемному спілкуванні пропонуємо додати навчально-пізнавальну компетенцію. Компонентами цієї компетенції ми визначаємо мотиваційно-особистісний та когнітивно-діяльнісний компоненти.

Мотиваційно-особистісний компонент навчально-пізнавальної компетенції передбачає готовність майбутніх документознавців до самостійної позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності з електронними навчально-методичними матеріалами, створеними з використанням дистанційних технологій.

Таку готовність ми розглядаємо як особистісну якість студентів, що відображає рівень сформованості мотиваційних чинників та якостей особистості, отриманих знань, навичок та умінь з іноземної мови та досвіду роботи в інформаційно-комп'ютерному середовищі. Слід брати до уваги й інтелектуальні можливості та здібності майбутніх документознавців, їх позитивну внутрішню мотивацію до самостійної навчально-пізнавальної діяльності, усвідомлення необхідності оволодіння іншомовним діловим писемним спілкуванням у майбутній професійній діяльності; здатність студентів до ефективного здійснення рефлексії: критичне осмислення, реальну оцінку результатів своєї роботи з метою вдосконалення, що є важливою умовою досягнення мети навчання у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Наголосимо також на усвідомленні студентами мети поставленого комунікативного завдання: прагнення до високого рівня оволодіння відповідними навичками та вміннями; вміння знаходити індивідуальний стиль самостійної навчально-пізнавальної діяльності, самоконтролю та самоаналізу

результатів; здатність керувати своєю навчальною діяльністю, використовуючи ефективні стратегії; вміння раціонально розподіляти час і враховувати власні лінгво-психологічні особливості та здібності у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності в позааудиторних умовах.

Когнітивно-діяльнісний компонент навчально-пізнавальної компетенції, як ми вважаємо, містить у собі вміння використовувати попередній позитивний досвід вивчення іноземної мови. У цьому контексті важливим є вдосконалення вміння користуватися довідковою навчально-методичною літературою та словниками, зокрема електронними. Названий компонент включає елементарні навички та вміння майбутніх документознавців у роботі з комп'ютером, зокрема вміння працювати із клавіатурою із розкладкою іноземною мовою, вміння користуватися засобами спілкування (електронна пошта, форум), вміння працювати з комп'ютерною програмою в інтерактивному режимі.

Подальше вивчення проблеми вбачаємо у формулюванні методичних рекомендацій щодо створення електронних навчально-методичних матеріалів з використанням дистанційних технологій для формування комунікативної компетенції майбутніх документознавців у іншомовному діловому писемному спілкуванні у процесі самостійної позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М. Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6. – С. 38–45.
2. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
3. Жинкин Н. И. Механизмы речи / Н. И. Жинкин. – М. : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1958. – 371 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Зернецкая А. А. Структура понятия «коммуникативная компетенция» / А. А. Зернецкая // Русский язык за рубежом. – № 1.–2 / 2005. – С. 48–51.
6. Коряковцева Н. Ф. Современная организация самостоятельной работы изучающих иностранный язык : Пособие для учителей / Н. Ф. Коряковцева. – М. : АРКТИ, 2002. – 176 с.
7. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої]. – [Вид. 2-ге, випр. і перероб.]. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
8. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Воронеж : ИСТОКИ, 1996. – 237 с.
9. Тарнопольський О. Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою / О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 288 с.
10. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь : более 2 000 единиц / А. Н. Щукин. – М. : Астрель : АСТ : Хранитель, 2007. – 746, [6] с. ; [150] фот.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Т. І. Коваль.